Міжнародна науково-практична конференція

International scientific and practical conference

INTERNATIONAL HUMANITARIAN RESEARCH CENTER

30 січня 2024 р.
м. Чернігів, Україна

January 30, 2024
Chernihiv, Ukraine

Наука та освіта під впливом глобальних викликів

Science and education under the influence of global challenges

INTERNATIONAL HUMANITARIAN RESEARCH CENTER

Міжнародна
науково-практична
конференція

Наука та освіта під впливом глобальних викликів

Матеріали

30 січня 2024 р.

м. Чернігів, Україна

INTERNATIONAL HUMANITARIAN RESEARCH CENTER

International
scientific and practical
conference

Science and education under the influence of global challenges

Proceedings

January 30, 2024

Chernihiv, Ukraine

УДК 37

Наука та освіта під впливом глобальних викликів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Чернігів, 30 січня 2024 р). Research Europe, 2024. 256 с.

До збірника ввійшли матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Наука та освіта під впливом глобальних викликів", яка відбулася 30 січня 2024 року. Збірник розрахований на науковців, освітян, студентів, державних службовців, представників бізнесу та широку громадськість.

Робочі мови конференції: українська, англійська та французька.

Публікується в авторській редакції

Матеріали збірника подаються в авторській редакції та публікуються мовою оригіналу. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, власних імен, цитат, статистичних даних, галузевої термінології та іншої інформації.

Відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права", при використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника, посилання на авторів і видання є обов’язковим.

Research Europe.org | INTERNATIONAL HUMANITARIAN RESEARCH CENTER

© Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, 2024
© Research Europe, 2024

Офіційний сайт: researcheurope.org

UDC 37

Science and education under the influence of global challenges : proceedings of the International scientific and practical conference / International Humanitarian Research Center (Chernihiv, 2024, January 30). Research Europe, 2024. 256 p.

The collection includes the proceedings of the International scientific and practical conference "Science and education under the influence of global challenges", which took place on 30th January 2024. The collection is aimed at scientists, educators, students, government officials, business representatives, and the wider public.

Working languages of the conference: Ukrainian, English, and French.

Published in the author's edition

The collection's proceedings are presented in the author's edition and published in the original language. The authors of published materials hold complete responsibility for the precision of facts, proper nouns, quotes, statistical data, industry terminology, and other information presented.

According to the Ukrainian Law on Copyright and Related Rights, it is mandatory to cite the authors when using scientific ideas and materials from this collection.

Research Europe.org

INTERNATIONAL HUMANITARIAN RESEARCH CENTER

© International Humanitarian Research Center, 2024
© Research Europe, 2024

Official website: researcheurope.org

ЗМІСТ

. . . . . .

TABLE OF CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

. . . . . .

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Буздуган О. А.
Професійно-педагогічна підготовка майбутніх
учителів іноземних мов як педагогічна проблема. 13
Гляненко К. А.
Застосування дидактичних принципів у
процесі підготовки майбутніх викладачів. 16
Горошко О. Л.
Методика проведення іспиту на визначення рівня володіння
державною мовою: критерії, завдання та процес оцінювання. 21
Лук'яник Л. В.
Теоретичні основи вивчення риторики в початковій школі. 23
Мачача Т. С.
Особливості реалізації змісту технологічної
освітньої галузі в базовій середній освіті. 27
Перевознюк В. В.
Специфіка упровадження локально орієнтованої освіти
у країнах, що розвиваються: орієнтири для України. 30
Розуменко А. О., Розуменко А. М.
До питання про мотивацію вивчення математики
учнями основної школи в умовах військового стану. 32
Рязанцев В. В.
Проектно-конструкторська компетентність майбутніх
фахівців галузевого машинобудування. 35
Соснова М. А.
Інформаційні технології під час підготовки сучасного педагога. 39
Сосюк А. В.
Формування природничих дослідницьких умінь здобувачів
освіти на уроках інтегрованого курсу "Я досліджую світ". 42

СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ

SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION

Зайва М. С.
Особливості методичної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва: інноваційні підходи та вплив на розвиток творчого потенціалу. 47
Катеринюк Г. Д.
Інтеграція робототехніки в сучасний освітній процес: виклики та перспективи. 50
Kravets, I. V.
Formation of professional competence of future younger computer engineering specialists. 54
Пашина О. І.
Візуалізація – невід'ємний компонент процесу навчання в роботі сучасного вчителя. 59
Fedorova, O. V.
Innovative technologies in maritime education. 62
Харченко Н. В.
Формування цифрових компетентностей учнівської молоді в освітньому процесі. 67

СЕКЦІЯ 3. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

SECTION 3. PRESCHOOL EDUCATION

Драгунова А. В.
Інтерактивні ігри як засіб формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в умовах дистанційного навчання. 70

СЕКЦІЯ 4. ШКІЛЬНА ОСВІТА

SECTION 4. SCHOOL EDUCATION

Зеленяк Н. М.
Причини виникнення дисграфії у молодших школярів, її види та корекція. 74

Ломака М. О., Дудкіна В. В.
Застосування сучасних педагогічних технологій
на заняттях з української мови та літератури. 77
Поляк І. П., Кібиш І. Б.
Методичні особливості вивчення роду,
числа та відмінка прикметників у 6 класі. 80
Радкевич О. П.
Електронні системи в оцінюванні професійної
діяльності педагогічних працівників закладів
загальної середньої освіти. 83
Скирда Т. С.
Зарубіжний досвід військово-патріотичного
виховання учнівської молоді. 88
Шульжук Н. В.
До проблеми формування комунікативної грамотності учня. 91

СЕКЦІЯ 5. ВИЩА ОСВІТА

. . . . . .

SECTION 5. HIGHER EDUCATION

Баранцова І. О.
Підготовка вчителя в умовах поліетнічного середовища. 96
Іванов В. В.
Психологічний супровід професійного планування
майбутньої діяльності студентів педагогічних коледжів. 100
Kaminska, S.
Formation of readiness for professional foreign language
communication through the principles of interactivity and
individualization during extracurricular work. 103
Максимець О. М.
Метод ділової гри при формуванні Soft skills майбутніх
фахівців при вивченні мовознавчих дисциплін. 106
Муращенко О. В.
Концептуальні основи визначення самовдосконалення
вчителів початкових класів. 108
Науменко Н. В.
Досвід формування здоров'язбережувальної
компетентності майбутніх учителів початкової
школи в умовах освітніх ризиків. 112

Сухоцька І. Б.
Вплив глобалізаційних процесів на зміст
підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. 115
Хилько М. М.
Роль соціального партнерства в доланні
сучасних викликів розвитку вищої освіти. 118

СЕКЦІЯ 6. ОСВІТА ДОРОСЛИХ

SECTION 6. ADULT EDUCATION

Аксьонова С. Ю.
Демографічні передумови розвитку освіти дорослих. 122

СЕКЦІЯ 7. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

SECTION 7. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Балицька А. А., Демченко О. М., Карнацька О. С.
Розвиток ціннісно-смислової сфери
майбутніх медичних працівників. 126
Бартош О. П., Тафій І. Я.
Відновлення особистості після травмуючих подій та
ускладненої втрати у практиці соціального працівника. 130
Білинська І. Б.
Сутність соціальної послуги з денного догляду осіб
з інвалідністю з інтелектуальними порушеннями,
як базис до їх успішної адаптації та інтеграції. 134
Богданець А. В.
Земельна ділянка лісового фонду
як об’єкт цивільних прав. 137
Данченко І. О.
Соціально-демографічна криза в Україні. 141
Демченко А. В., Мукомел С. А.
Розвиток конфліктологічної компетенції
майбутніх медичних працівників. 145
Демчишин В. В.
Особливості соціальної допомоги для внутрішньо-
переміщеним особам у громадах Львівської області. 149

Зеленська В. С., Ніколаєнко С.О.
Професійний стрес медичних
працівників під час воєнного стану. 152
Корощенко М. М.
Сучасні наукові уявлення про сутність
і природу публічної політики. 156
Літошенко О. С.
Основні світові системи нотаріату. 160
Луканська Г. А.
Соціальна інклюзія як спосіб забезпечення
прав осіб з інвалідністю в кризових ситуаціях. 164
Любич О. А.
Полемологія як невід'ємна частина
сучасної гуманітарної освіти. 167
Науменко О. М.
Роль інформаційних технологій в
формуванні політичної еліти. 170
Сватенкова Т. І.
Значення рекреації у розвитку особистості підлітка. 173
Сєромаха Н. Є.
Організація роботи спеціального психолога з корекції
стресових станів у дітей з особливими освітніми потребами. 177
Супрунова Н. А.
Розгляд терміну "життєстійкість" у наукових дослідженнях.
Основні характеристики життєстійкості особистості. 182
Тихончук Л. Х., Лясковець К. П.
Особливості адміністрування інтегрованих послуг
для переміщених громадян під час війни. 185
Токарук Л. С., Чернуха Н. М.
Процес підвищення цифрової грамотності
у майбутніх фахівців соціальної сфери. 188
Цвєтков О. Г.
Геополітичний фон виборчих процесів у США. 192

СЕКЦІЯ 8. ЕКОНОМІКА ТА ТЕХНОЛОГІЇ

. . . . . .

SECTION 8. ECONOMICS AND TECHNOLOGY

Олійник Р. О.
Стратегічні можливості та вигоди електронного бізнесу
для зростання конкурентоспроможності підприємств. 198

Смерека М. Б.
Цифрові технології як інструмент розвитку ефективної
логістичної діяльності суб'єктів господарювання. 202
Сук П. Л.
Використання оберненого методу амортизації
необоротних активів на основі податку з продажів. 206

СЕКЦІЯ 9. ІНОЗЕМНІ МОВИ

SECTION 9. FOREIGN LANGUAGES

Войтович А. О.
Синонімія румунської мови. 210
Didenko, M.
Implementation of interactive techniques
when teaching maritime English. 212
Кравець О. О.
Нові тенденції в лексиці англійської
мови з появою штучного інтелекту. 216
Rousnak, D. A., Matveeva, O. O.
L'enseignement de la grammaire aux etudiant.e.s en
français langue de specialte par l'approche situationnelle. 219
Щербина О. О.
Аудіювання німецькою мовою як складова іншомовної
підготовки слухачів вищих військових закладів освіти. 222

СЕКЦІЯ 10. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

SECTION 10. PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Буздуган Є. В.
Провідні мотиваційні чинники до занять фізичними вправами
і спортом студентів закладів фахової передвищої освіти. 225
Гордієнко Н. О., Бадрак Т. В., Шевченко В. В.
Використання засобів оздоровчо-рекреаційних технологій
у фізичному вихованні студентської молоді. 229
Кузнецова Л. І., Долженко Л. П., Перегінець М. М., Подосінова Л. П.
Теоретичні основи фізичної підготовки в силових структурах. 233
Курило В. П.
Особливості фізичної підготовки футболістів
на початковому етапі підготовки. 236

Масляк І. П., Мамешина М. А., Іванова Ю. А.
Організовані форми фізичного виховання школярів
продовж навчального дня під час дистанційного навчання. 238
Сніжко Ю. А., Кобилинська Д. О.
Процес фізичної підготовки студентів,
які займаються фітнесом. 241
Строілова Д. В.
Basic aspects of the health system of physical education. 243
Тхорева І. В.
Основні програми спеціальної олімпіади України. 246
Чиченьова О. М., Новікова І. В.
Визначення роботи серцево-судинної системи
у здобувачів вищої освіти під час проведення
занять з фізичного виховання. 249

СЕКЦІЯ 11. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО
. . . . . .
SECTION 11. CULTURE AND ART

Wang Zeqian
Theoretical and practical aspects of
visual communication design. 251

2. Гуревич Р. С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: навч. посіб. для студентів педагогічних ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. Вінниця: ООО "Планер", 2005. 365 с.

3. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті: Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002. Освіта. 2002. № 26. С. 2–4.

4. Сисоєва С. О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: монографія. Хмельницький: ХГПА, 2008. 324 с.

5. Трайнев В. А. Інформаційні комунікаційні технології: навч. посібн. Корпорація Дашков та Ко, 2015. 210 с.

Сосюк А. В.,
канд. пед. наук (доктор філософії), доцент,
доцент кафедри теорії і методик початкової освіти,
Рівненський державний гуманітарний
університет, м. Рівне

УДК 373.3:811.161.2’367.4(11)

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ "Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ"

На сучасному етапі розвитку українського суспільства до початкової школи висуваються вимоги, які пов’язані із формуванням нової системи знань, умінь та навичок. Також необхідно сприяти досвіду самостійної діяльності та особистої відповідальності учнів початкової школи, тобто сучасних ключових компетенцій. Компетентнісний підхід є відображенням усвідомленої потреби соціуму у підготовці школярів, яку не лише знають, а й вдало застосовують свої знання практично.

Під час формування компетенцій навчальні заняття плануються так, щоб їх зміст сприяв набуттю учнями навичок самостійного пошуку відповідей на запитання, котрі перед ними поставлені. Для цього їм необхідно аналізувати факти, здійснювати узагальнення та дійти до логічних висновків. Означені вміння становлять основу компетентнісного підходу у навчанні.

Для формування природничих дослідницьких умінь школярів важливо використовувати педагогічну технологію навчання, завдяки якій створюються умови для розвитку досвіду діяльності: учень переважно весь свій час працює самостійно і вчиться планувати, організовувати , самостійно контролювати та оцінювати свої дії та діяльність в цілому. У вирішенні цих завдань провідне місце

належить дослідницькій діяльності, оскільки саме вона: формує активну, самостійну та ініціативну позицію учнів; розвиває загальнонавчальні вміння і навички, а саме: дослідницькі, рефлексивні та самооцінювальні; формує не просто вміння, а компетенції – вміння, які пов'язані із досвідом їх застосування у практичній діяльності; формує вміння орієнтуватися в інформаційних джерелах; здійснює інтеграцію з різних галузей наук; розвиває вміння критично мислити; забезпечує реалізацію принципу зв'язку навчання з життям.

У процесі формування дослідницьких умінь учителеві необхідно керуватися визначеною метою дослідження, яке має бути систематизованою; сприяти творчому та психологічно комфортному середовищу спільної праці учнів; у ході організації дослідження необхідно враховувати вік та індивідуальні можливості учнів.

На даний час згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти та освітньою програмою "Я досліджую світ" у процесі навчання перевага має надаватися практичній роботі, демонстраційним та лабораторним дослідам, експериментам, спостереженням за змінами у природі, моделюванню та екологічному прогнозуванню, розв'язанню ситуативних та проблемних завдань, навчальним проєктам.

Для успішного формування природничих дослідницьких умінь потрібно добирати найбільш прийнятні методики для стимуляції творчого процесу, вибір яких визначатиметься такими критеріями: простота та доступність в розумінні, можливість засвоєння знань за обмежений час, високою продуктивністю активізації та мотивації дослідницької діяльності учнів.

Важливим також є послідовне ускладнення методик проведення дослідницької діяльності, що можливе за умови застосування певних прийомів. Наприклад, прийом часових обмежень, що базується на основі врахувань істотного впливу часу, як фактору, на розумову діяльність; прийом раптових заборон (заборона користуватися довідковою літературою); прийом нових варіацій (вимога до учнів виконати вправу по іншому); прийом інформаційного дефіциту (поставлене завдання із певною проблематикою пропонується з неповною кількістю даних, необхідних для його розв'язання); прийом інформаційного перенасичення (внесення до умови проблемного завдання зайвих відомостей). Важливим чинником є визначення пріоритетних умов реалізації процесу формування природничих дослідницьких умінь учнів початкових класів.

Сьогодні особливого значення набуває здатність учня функціонувати в інформаційно насиченому суспільстві, постійно розширювати свої інтереси. Формування дослідницьких умінь здійснюється засобами технологічного інструментарію: інтернет-ресурсів, онлайнових освітніх середовищ, інформаційно-

комунікативних технологій, програмних педагогічних засобів навчального призначення, що сприяють розвитку ключових компетенцій (прогностичних, візуалізаційних, риторичних, мотиваційних, когнітивних, проектувальних).

Учитель, що йде в ногу з часом, психологічно та технічно готовий використовувати інформаційні технології у навчанні інтегрованого курсу "Я досліджую світ". Будь-який етап уроку можна оживити впровадженням сучасних технічних засобів. Розглянемо основні з них.

ІКТ можна розглядати як засіб доступу до навчальної інформації, які забезпечують можливості пошуку, підбору та роботи з джерелом інформації, у тому числі в мережі Інтернет, а також засіб доставки та збереження інформації.

Одним з результатів навчання і виховання учнів початкових класів повинна стати готовність до оволодіння сучасними комп'ютерними технологіями і формування уміння актуалізувати отриману з їхньою допомогою інформацію для подальшої самоосвіти і саморозвитку.

Інформаційні технології можуть зробити процес навчання більш цікавим, таким, що відповідає реаліям сьогодення, надаючи певну інформацію в потрібний час. Основне завдання полягає в тому, щоб цікавість не заважала власне навчальним цілям. Більшість розробок у сфері ІКТ присвячено електронним навчальним посібникам. Вчителі, які на уроках застосовують електронні навчальні матеріали, демонструють цілий ряд позитивних тенденцій, а саме: зменшення кількості дидактичних труднощів в учнів; підвищення активності та ініціативності школярів; позитивну динаміку мотивації навчання; формування навички використання нових інформаційних технологій для самоосвіти школярів.

Завдяки використанню ІКТ навчальне середовище можна "прикрасити" відео, звуком, анімацією, розвиваючими комп’ютерними іграми, онлайн освітніми технологіями, що зрозуміло та цікаво для сучасних учнів. Усе це здійснює значний вплив на емоційну сферу школярів, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, інтересу до предмета та навчання, активізації навчальної діяльності учнів, що робить навчання результативним. Тим більше, що учні вже готові до роботи з ІКТ: вони знають, що таке комп’ютер, у більшості випадків уміють ним користуватися, у них відсутній психологічний бар’єр.

Впроваджуючи ІКТ на певному етапі уроку, є можливість застосовувати такі методи:

– пояснювально-ілюстративний метод, який передбачає використання ілюстрацій, таблиць, малюнків, схем у супроводі розповіді вчителя. Допомагає у цьому програма презентацій Power Point, яка сприяє розвитку пізнавальної активності учнів, передачі додаткової цікавої інформації, забезпечення принципу наочності;

– метод контролю, зокрема тестування, як метод швидкого виявлення рівня знань, умінь та навичок учнів на різних етапах навчального процесу;

– практичний метод, який забезпечується використанням графічних програм, зокрема графічний редактор Paint, що сприяє розвитку творчих здібностей, мислення, підвищує інтерес школярів до предметів;

– проблемно-пошуковий метод використовується на етапах повідомлення теми та мети уроку, мотивації навчальної діяльності, сприймання нового матеріалу з використанням відео програм, що створює проблемну ситуацію, сприяє зацікавленню учнів та розвитку їхнього мислення і мовлення;

– репродуктивний метод сприяє ефективному використанню відеопрограм. Наприклад, вчитель може запропонувати переглянути уривок із мультфільму і переказати, що було спочатку або відтворити, що трапиться далі;

– ігрові методи, які є багатоплановими, що сприяє виробленню певної навички. З огляду на це виокремлюють ігри-вправи, ігрові дискусії, ігрові ситуації, рольові та ділові навчальні ігри, комп'ютерні ділові ігри.

Важливою мислительною операцією, що входить до складу загальнопізнавальних умінь є виділення ознак предметів і явищ. Користуючись ознаками, дитина в подальшому зможе оволодіти фактично всіма загальнопізнавальними вміннями, оскільки вони пов’язані з виділенням ознак.

Протилежні за змістом мислительні операції – аналіз і синтез, взаємопов’язані між собою. Теоретичний рівень формування даних умінь вимагає розуміння дітьми сутності кожного з них та здатність скористатися ними на практиці. Аналіз – це розкладання цілого на частини. Проаналізувати предмет чи явище – означає виділити їх ознаки. Аналіз як розумове вміння – це мислене розчленування на частини навчального матеріалу, завдання, ситуації тощо. Синтез – з’єднання виділених аналізом частин (ознак) предмета або явища у ціле. Ця логічна процедура майже завжди здійснюється одночасно з аналізом або як складник інших способів навчально-пізнавальної діяльності (узагальнення, класифікації, систематизації, формулювання висновку тощо).

Використання дослідницького методу у ході пізнання навколишнього світу має велике значення, оскільки реалізує пошукову діяльність учнів, яка спрямована на творчий розвиток особистості учня, допомагає зібрати достовірні конкретно-образні уявлення про навколишній світ та фактичні знання, що є опорою для їх подальшого усвідомлення, накопичення, з’ясуванню причинно-наслідкових зв’язків у середовищі дітей.

У процесі впровадження дослідницького методу учні початкових класів оволодівають практичними вміннями та навичками, визначають особливості предметів і об’єктів довкілля за їхніми ознаками і властивостями.

Важливе значення у формуванні дослідницьких умінь учнів належить і практико-орієнтованим проєктам, які передбачають вивчення природи рідного

краю, проблем, пов'язаних з навколишньою природою, формують в учнів емоційно-ціннісне ставлення до природи.

Реалізовуючи інформаційні проєкти – розповіді в самій різноманітній формі – усній, письмовій, підготовці презентаційних матеріалів тощо, у школярів формують способи самоорганізації навчальної діяльності, вміння роботи з інформацією (пошук необхідної інформації в довідкових виданнях, в тому числі на електронних носіях, у мережі Internet), комунікативні та комунікаційні уміння та навички.

Проєктну діяльність необхідно спрямовувати не стільки на поглиблення знань учнів з певного питання, скільки на набуття досвіду самостійного виконання завдань, уміння формулювати задачі і ставити запитання, працювати в команді, знаходити нестандартні і оригінальні рішення проблеми, розкрити свій індивідуальний потенціал, проявити творчість.

Отже, можна визначити, що процес формування природничих дослідницьких умінь учнів початкових класів у ході вивчення інтегрованого курсу "Я досліджую світ" неможливий без створення належних методичних умов для перебігу дослідження учнів. Ефективним є той урок, де досягається поставлена мета та вирішується проблемне запитання. Для реалізації поставленого запитання, щоб сформувати природничі дослідницькі вміння, вчитель використовує такі методи як спостереження, дослід та експеримент.

Список використаних джерел

1. Гільберг Т., Сак Т. Навчально-дослідницька діяльність на уроках природознавства. *Учитель початкової школи*, 2014. Вип. 7–8. С. 15 – 17.

2. Благінін В. М. Пізнавальна самостійність у системі чинників активізації навчального процесу. *Наукові записки НДУ ім. М.Гоголя. Психолого-педагогічні науки*, 2011. Вип. 2. С. 52 – 54.

3. Савченко О. Я. Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності молодших школярів. *Наукові записки Малої академії наук України*, 2012. Вип. 1. С. 41 – 49.

4. Фішман І. Сума методів. *Психологія і суспільство*, 2009. Вип. 2. С. 37–53.

Research
Europe.org